

— Esméralda Romanez

(nar. 1949)

Portrét Esméraldy Romanez, francouzské spisovatelky manušského původu, byl zpracován na základě závěrečné oborové práce Radky Kolečkové: Un essai sur l'ouvrage d'Esméralda Romanez, écrivaine Manouche, et sur la perception générale des Tsiganes dans la société des gadje (Zamyšlení nad dílem manušské spisovatelky Esméraldy Romanez a nad obecným přijetím Romů ve společnosti gadžů), kterou zpracovávala k magisterské zkoušce na Ústavu románských studií FF MUNI v Brně v roce 2007.

Esméralda Romanez je některými považována za první manušskou spisovatelku ve Francii. Výrazně se angažuje ve společenském a politickém dění, co se týče práv francouzských Romů – je předsedkyní sdružení Samurdaripen, které usiluje o uchování památky obětí romského holocaustu ve Francii, a Klubu básníků z Arles. V roce 2005 byla zvolena za francouzskou delegátku do Evropského fóra za práva Romů a kočovníků při Radě Evropy.

Esméralda Romanez se narodila v roce 1949 v Montreuil (jižní Francie), a téměř padesát let kočovala se svou rodinou ve voze taženém koňmi (a to i v době, kdy ostatní její sourozenci dali přednost modernějším způsobům potahu) po území Francie a dále též po území Španělska, Portugalska, Itálie a Belgie. S rodinou objížděli místní trhy, během doby, kdy se cestovat nedalo, se Esméralda živila jako zdravotní sestra. Usadila se v roce 1995 z důvodu vážného onemocnění v jihofrancouzském Saints-Maries-de-la-Mer, kde žije dodnes.

Přestože se o Esméraldě Romanez dnes mluví jako o spisovatelce, a přestože se pro ni psaní stalo jedním z nástrojů společenské angažovanosti, číst a psát se naučila až v dospělém věku, s pomocí svých dětí. Píše francouzsky, publikovat začala v devadesátých letech 20. stol., kdy se také začala angažovat politicky. V roce 1992 vydala sbírku básní *Sur les ailles du vent*, a později román *Pour un bouquet de saladelle* (Kytice levandulí, Wallada, 1998). Je též autorkou divadelní hry *Pourquoi pas nous ? – ou – Le Cordon de la vie* (A proč ne my? Aneb Pramen života, Wallada, 1998) a autobiografických vyprávění „De coups de cœur en coups de gueule“ (1995) a „Mon combat, ma maladie, ma vie“ (Můj boj, moje nemoc, můj život, 1996), ve kterém popisuje svůj boj s roztroušenou sklerózou. Hlavní motivací, která podmiňuje i charakter

jejích děl, je pro Esméraldu Romanez navázat komunikaci s Neromy, představit jim romskou kulturu a prostřednictvím tohoto představení pracovat na budování realističtějšího obrazu Romů ve Francii, potažmo na rovnějším vztahu této menšiny s francouzskou většinou. Romanez zdůrazňuje, že francouzští (kočovní) Romové (neboť především těm se ve svých dílech vzhledem ke svému původu věnuje), přestože je jich kultura a způsob života, který ve svých dílech vykresluje, tak odlišný od toho majoritního, jsou zároveň Francouzy, ale především lidmi, kteří ve Francii žijí svoje životy se všemi radostmi i strastmi, které život přináší. Přičemž ovšem nezapomíná podotýkat, že určitým zdrojem těchto strastí pro její romské hrdiny jsou právě necitlivé zásahy a omezení ze strany nechápající, zhusta předsudky ovládané neromské společnosti.

Nebát se brát za své

Krátký rozhovor s Esméřaldou Romanez

Korespondenční rozhovor s Esméřaldou Romanez vedla Radka Kolebáčová v roce 2007.

Pověděla byste mi něco o svém dětství a současném životě?

Nebylo snad šťastnější holčičky, než jsem byla já, i přes ten hlad a zimu a strach, který mi kroutil vnitřností. Nesu si v sobě spoustu úžasných vzpomínek, které voní přírodou... Chodívala jsem lícit pasti na zajíce, pasti, které jsme si sami vyráběli z drátů ze starých kol. Ale nad tím obrazem se vznášel stín... Můj otec, kterého ve Francii sebrali, byl vězněn ve francouzských táborech a zažil deportaci do vyhlazovacích táborů. Jeho prázdný pohled, ten dojem, že se odtamtud vlastně nikdy úplně nevrátil, způsobil, že ze mě jako z malé zvědavé holky vyrostla žena, která se nebojí brát za své, a nebude nikdy ženou zapomenutou.

Šestačtyřicet let jsem strávila na cestě s vozem taženým koněm. Mám sedm dětí a dvanáct vnoučat. Boj, který vedu, je bojem dcery, jejíž otec byl deportován... Cítím, že jsem povinována vzpomínat a připomínat, vyvíjet neustálý tlak na francouzskou vládu, aby uznala svou přímou účast na internaci a deportaci tisíců Romů.

Který francouzský region máte nejraději? Na které místo se ráda vracíte?

Samozřejmě Camargue, tuhle „cikánskou zemi“, a ani na té nejsme tolerováni... Ten kraj je prosáklý potem a krví mých předků, a já se tam cítím dobře. Také je mi blízký jazyk té krajiny mezi nebem a mořem.

Jak byste charakterizovala obecný názor francouzské většinové společnosti na Romy ?

Je to prostě katastrofa! Francouzi nejsou schopni ovládnout svůj dávný strach a stále ve společnosti živí stará klišé o zlodějích slepic. Mnohem horší je ale každodenní diskriminace, kterou musíme snášet. Tři roky stálého pobytu, aby se člověk mohl nechat zapsat do voličského seznamu, narozdíl od šesti měsíců, které se vyžadují po všech ostatních francouzských občanech. Formuláře Povolení k pohybu,¹ které si na prefektuře chodíme vyzvedávat na cizinecké oddělení, a tak dál... Ustanovení Bessonova zákona² o parkovištích pro kočovníky, která se ani po téměř osmnácti letech, co je ten zákon v platnosti, dosud nepodařila realizovat!

V čem spočívá vaše práce ve sdružení Samudaripen a na postu francouzské delegátky v Evropském fóru pro práva Romů a kočovníků?

Obrovská práce na úkolu uchovat památku obětí válečné genocidy ve Francii, která nepěstuje žádnou paměť místa, žádnou administrativní ani legislativní paměť... Co se týče mé role delegátky v Evropském fóru, není mi vůbec jasná. Romská sdružení z Francie se na mě neobrací jindy, než ve velmi vyhrocených situacích a to mi ještě vždy zapomenou vysvětlit, jak jejich představitelé došli k závěrům a pozicím, ke kterým došli.

Máte pocit, že se kultura kočovných Romů začíná vytrácet?

Ne, kultura nemůže zmizet... Je směšné, bláznivé, myslet si něco takového. Narodila jsem se jako Romka a jako Romka také zemřu. Moji potomci jsou Romové, někteří z mých malých vnuků už nepoznali život na cestě, ale myslí romsky, dýchají romsky. Předávám jim všechno, čím jsem nasáklá i já, a stejným způsobem to budou předávat dál oni svým dětem. Romská kultura, to jsme my, máme ji v sobě hluboko uloženou.

Překlad Helena Sadílková

1 Tzv. „carnet de circulation“, doklad, o který musí ve Francii požádat každá osoba straší 16ti let, která je déle než šest měsíců bez trvalého bydliště a nemůže prokázat pravidelný příjem. Doklad má pětiletou platnost a každé tři měsíce si jej jeho držitel musí nechat potvrdit na policejním komisařství nebo četnické stanici. Více viz K. Klíčová: Zpomalená kolečka aneb přehled výnosů a opatření ošetřujících kočování Romů ve Francii. *Romano Džaniben* – říj 2005, s. 68-98. (pozn. red.)

2 Tzv. Loi Besson z roku 1990. Zákon ukládá obcím nad 5000 obyvatel zřídit prostranství vyhrazená pro projíždějící kočovníky (realizace této části zákona byla ještě v r. 1998 ve stádiu příprav) a naopak, zakazuje kočovníkům parkovat a zastavovat mimo tato vyhrazená prostranství (tato část zákona začala být naplňována bezprostředně po vstoupení zákona v platnost). Viz K. Klíčová: Zpomalená kolečka aneb přehled výnosů..., *Romano Džaniben* – říj 2005, s. 68-98. (pozn. red.)

Esméralda Romanez
Accepte que je reste

Gadjo, je viens de loin,
prête moi quelques arbres,
un bout d'chemin et l'eau.
Accepte que je reste,
au moins passer l'hiver.
De maison, j'en veux pas,
juste un p'tit bout de ciel
sur ma tête et les miens.
C'est promis, dans trois mois,
j'irai un peu plus loin
D'ici là si Dieu veut,
j'aurai fait des paniers,
et gagné des lovés.
Les enfants sauront lire,
peut être pour de vrai
tu comprendras gadjo,
la vie que j'ai choisie.
Mes quatre beaux enfants,
et ma femme chérie
te diront mon histoire.
Un jour je t'apprendrai
à chasser le niglo,
et mon violon le soir
te fera voyager.
Accepte que je reste,
au moins passer l'hiver.

Esméralda Romanez
Dovol mi tu zůstat

Gadžo, přicházím z daleka,
půjč mi pár stromů,
kraj cesty a vodu.
Dovol mi tu zůstat,
aspoň dokud mráz zebe.
Nechci dům,
jen kousek nebe,
přetáhnout si přes hlavu.
Za tři měsíce, máš můj slib,
půjdu zase dál.
Dá-li Bůh, budu tu
vyrábět košíky
a vydělám *love*,¹
děti se naučí číst
a možná, že konečně
pochopíš, gadžo,
proč jsem si vybral takhle žít.
Má andělská žena
a čtyři krásné děti
tě zabaví mým příběhem.
Jednoho dne tě naučím,
jak se chytá *niglo*,²
a mé housle tě večer
vyprovodí na cestu.
Dovol mi tu zůstat,
aspoň dokud mráz zebe.

Překlad Radka Kolečáčová

1 peníze

2 ježek

Esméralda Romanez
Poslechni své srdce

(úryvek z románu *Pour un Bouquet de Saladelle*)

Pedro na ně zahalekal.

„Carmino, nevíš, nejsou v tvém hotelu ještě volné pokoje?“

„To nevím, ale dnes ráno doporučovali majitelé klientům hotel Les Palmiers. Pospěš si, jestli chceš své plány dovést do zdárného konce!“ povzbudila ho pobaveně.

„Proč shání hotelový pokoj? Copak nemá karavan?“

„Má, ale dnes večer chce unést Moniu a nemá právo si ji přivést do karavanu.“

„Proč unést?“

„To je u kočovníků zvykem. Tak se u nás žádá o ruku nevěsty.“

„A rodiče té dívky jeho nabídku přijmou?“

„Copak mají na výběr, v situaci, kdy byla jejich dcera pryč celou noc?“

„To je mazané! Opravdu mi to připadá hodně zvláštní.“

„Bohužel se tradice vytrácí a někteří naši lidé už staré zvyky nerespektují.“

„Monia tedy bude dnes v noci spát sama?“

„Přirozeně, že sama, jen ji bude hlídat její snoubenec, který o ni rozhodně nechce přijít.“

„A její rodiče?“

„Ti navštíví Pedrovy rodiče. Zjistí, že Pedro tam taky není a dohodnou svatbu.“

„A co bude pak?“

„Pedro zítra ráno svou snoubenku přivede zpátky a představí ji své rodině. Obě rodiny se sejdou a oslaví tu událost podobně, jako se to dělá u vás, když slavíte zasnuby. Pedro se stane oficiálně Moniným *romem* a Monia bude muset začít nosit přes vlasy určitým způsobem uvázaný šátek, pokaždé když bude chtít jít ven, aby dala ostatním mladým mužům najevo, že její srdce už patří někomu jinému.“

„Tak to je tajemství toho šátku, který si i ty dnes ráno tak dovedně uvázala do vlasů.“

„Norberte, už nejsme mladí, ale na tradicích mi záleží, a muži si u nás dosud chovají naději, že se se mnou někdy ožení. Je logické, že jim dávám znamení, že už nejsem volná. A navíc, lidé se na tebe budou dívat jinak. Když tě uvidí po mém boku, budou všichni vědět, že mé srdce si zvolilo tebe.“

„Takže se nemusím ničeho bát?“

„To ne, Norberte! Jestli se nějak proviníš, budu tě muset vyhnat vzhledem k úctě, kterou chovám k našim tradicím, jichž se dovolávám, abych si mohla být vždycky jistá svým rozhodnutím.“

„Co tedy nesmím udělat, abych se v tvých očích neprohřešil?“

„Dotknout se jiné romské ženy, protože teď jsi *romem* jedné z nich.“

„A co gadžovek, těch se dotknout mohou?“

„Jen když tě o to požádáme. Pocházím z kmene, kde platí i taková tradice, že jestliže nám gadžové zapíchnou do zad nůž, jejich ženy se dočkají pomsty našich mužů.“

„Mám strach pochopit, co mi tu říkáš.“

„A proč? Snad si nemyslíš, že všechny ty nespravedlnosti, kterými jsme neustále očerňováni, by měly zůstat nepotrestány?“

„Jsou přece jiné prostředky, jak...“

„To záleží na tom, po jakých prostředcích sáhnou oni.“

„V tom s tebou souhlasím.“

„Oko za oko, však to znáš sám.“

„Nikdy jsem se podle toho nechoval.“

„U nás je to tak, že když tě o to požádáme, budeš muset podle toho jednat.“

„Nahání mi to hrůzu!“

„Stává se opravdu jen velice, velice zřídka, že dojde na zákon msty. Takže jestli k tomu někdy dojde, nebudeš muset mít strach, protože to už bude ta poslední spravedlnost, ke které se budeme moci utéci. Teď když budeš žít mezi námi, už od svých lidí žádnou spravedlnost nečekej. Pro policajty nejsme nic jiného než prašiví psi a střilet do našich třinácti-čtrnáctiletých kluků strach nemají. Nikdy jim nepřiznají polehčující okolnosti, to jen dětem usedlých lidí. Jestli chceš přežít, musíš se stát vlkem. Jinak zůstaneš lovnou zvěří a jednoho krásného dne tě skolí pod záminkou, že jsi zešilel. Pamatuj na má slova.“

„Proč tolik nenávisť?“

„Tu jsme zdělili po předcích, Norberte, a je oboustranná.“

„Ti nejtěžší zločinci bývají jen zřídka cikáni.“

„Vysvětlí jim to, jestli chceš, ale nikdy tě nebudou poslouchat.“

„Já vím, poznal jsem svět, který nenávidíš, a protože jsem hluboce nesouhlasil s jejich postupy, rozhodl jsem se pro život umělce, který mi umožnil zapomenout všechno, co se mi mí nadřízení snažili vrýt do srdce.“

„Proto odmítám, aby mí synové šli na vojnu. Nemají žádná práva jako občané ani jako členové církve. Připadá ti normální, že vláda vyžaduje, abych jim dala svoje chlapce, aby mi z nich udělali potravu pro děla?“

„Dovol mi, abych si své názory ponechal. Já rozumím těm tvým a respektuji je.“

„Jestli Sára vyslyší mé prosby a obdaruje mě dítětem, které ti tolik toužím dát, věř mi, že jestli to bude chlapeček, nikdy na vojnu nepůjde. Nebude nikdy sloužit zemi, která ho ne-

přijala! Utěšuje mě, že mě brzy pochopíš, když teď budeš žít mezi námi a zakusíš tolik ne-
spravedlnosti, že se budeš muset násilím ovládat, abys nenáviděl všechny ty, kteří se ti tak ne-
podobají.“

„Jestli váš život tak zasahuje nesnášenlivost, budu se hanbou propadat do země, že pat-
řím k lidem, kteří si říkají civilizovaní, a přitom všechno, k čemu se přiblíží, umí jen ničit.“

„Nepředbíhej událostem. Zachovej si čistou mysl a budeš moci věci posoudit lépe než
já, protože jsi patřil do jejich prostředí a budeš umět rozpoznat, na čí straně je právo. Teď nás
tady tolerují, na deset dní jsme králi téhle vesnice, která ti tak trochu patří a jejíž obyvatelé nás
zavrhují.“

„Myslím, že dráždí ten váš život na okraji.“

„Nejsme o nic horší než všichni ti hipíci, kteří si v létě dělají z prostoru před chrámem
squat. Když jim nevadí tihle lidi, pak nechápu, proč předstírají, že se bojí nás. My, my máme
úctu ke starým a k dětem! Máme svou víru a své zákony!“

Překlad Radka Kolečáčová

Romano džaniben – řilaj 2008

Časopis romistických studiř

Tento řasopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavnřím městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menšin na územř hl. m. Praky pro rok 2008.

Toto říslo je výstupem z výzkumného záměru ř. MSM 0021620825
na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětř holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondřřčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
Šěfredaktor: Peter Wagner
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadřlková
Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Recenzovali: doc. PhDr. Jiřř Nekvapil, CSc.
a Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs

Sazba: Petr Teichman
Tisk: PBtisk, Příbram
Produkci zajiřřtuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz
Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně pořřtovného a balného)
ISSN 1210-8545

Evidenční říslo podle tiskového zákona: MK řR E 6882

Nevyřřádané rukopisy a fotografie se nevracejř. Obsah zveřejněných polemických řlánků
nemusř být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno

Ředitelstvřm pořřt Praha ř.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.